

תורת הבטחון ∞ פרשת עקב

ברכת המזון עושה בעלי תשובה

ידועים דברי המדרש שהאופן שאברהם אבינו הכניס בני דורו תחת כנפי השכינה הוא ע"י ברכת המזון. דאיתא בתנחומא (לך לך סי' י"ב): "אברהם שזרע צדקה והיה מאכיל עוברים ושבים, שנאמר (בראשית כ"א, ג'): "ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם". לאחר שהיה מאכילן ומשקן, היו מברכין אותו. ואמר להם, לי אתם מברכין? ברכו לבעל הבית שנותן לכל הבריות אוכל ומשקה ונותן בהם רוח. והיו אומרים לו, היכן הוא? אמר להם, שליט בשמים ובארץ, וממית ומחיה, מוחץ ורופא, צר את העובר במעי אמו ומוציאו לאויר העולם, מגדל צמחים ואילנות, מוריד שאול ויעל. כיון שהיו שומעין כך, היו שואלין כיצד נברך אותו ומחזיקין לו לטובה? היה אומר להם, אמרו "ברוך ה' המבורך לעולם ועד, ברוך נותן לחם ומזון לכל בשר", והיה מלמדם ברכות וצדקות, הוא שאמר הכתוב ואת הנפש אשר עשו בחרן", ע"כ. [וע"ע בסוטה (י, ג)]. דברים נוראים! האופן שאברהם אבינו הכניס בני דורו תחת כנפי השכינה, היה ע"י שהורה להם לברך ברכת המזון! וע"י זה באו לידי האמונה האמיתית בהשי"ת.

האופן לקנות אמונה

המתבאר מכל זה, שהאופן להתחזק באמונה ובטחון בהשי"ת, הוא ע"י ההתבוננות בחסדי השי"ת. שכל פעם שאחד רעב, ואכל ועכשיו הוא שבע, זהו כולו מחסדי ה', וע"כ חובה להכיר טובה לנותן הטובה ולברך להשי"ת, הנותן לחם לכל בשר. ואם אברהם אבינו הכניס בני דורו בהכרה זו, בודאי מי שמכיר השי"ת, ומתבונן בשעה שהוא אוכל, שהשי"ת הוא הנותן לו לחם לאכול, ואח"כ מתבונן בשעת ברכת המזון, בודאי תהיה זו סיבה גדולה לחזקו באמונה ובטחון בהשי"ת.

קנין מדת הבטחון

ואחרי שאחד מאמין באמונה שלימה בהשי"ת, שייך להיות בוטח בה, שייטיב עמו השי"ת בהעמיד. שמדת הבטחון מיוסד על האמונה בהשי"ת – שבטחון הוא "פרי" של אמונה (רמב"ן אמונה ובטחון פ"א). והאופן להתחזק במדת הבטחון, לבטוח בהשי"ת שיגמול עמך חסדים, היינו ג"כ ע"י התבוננות בחסדי השי"ת, וכן האריך רבינו יונה (שערי תשובה שער ד, אות י"ב) וכתב וז"ל, "בענין ההודאה על הטובה נאמר (תהלים נב, יא): "אודך לעולם כי עשית ואקוה שמך כי טוב נגד חסידך", פירוש: אודך על הטובה שעשית עמדי, ובעבור זה אקוה להתמדת טובותיך, ונאמר (תהלים קטז, ג): "כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא", (שם ג - ד): "צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא", עכ"ל. הרי האופן לחזק את עצמו לקנות מדת הבטחון בהשי"ת, היינו ע"י שיוודה להשי"ת על כל הטובות שעשה עמו עד היום הזה, ועל ידי זה יקוה ויבטח בהשי"ת שיעשה עוד טובות עד אין סוף, שיבא לידי ההכרה שהשי"ת מוחזק לעשות עמו טובות.

קנין מדת הבטחון

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטבה אשר נתן לך. (ח, י)

סגולה לפרנסה

ידוע שברכת המזון היא סגולה גדולה לפרנסה. בספר החינוך (מצוה ת"ל) כתב: "כך מקובל אני מרבתי ישמרם אל, שכל הזהיר בברכת המזון מוזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו", ע"כ. וע"ע במש"כ הבאר היטב (סי' קפ"ה) שבברכת המזון אין אות "ף" לפי שכל מי שבירך ברכת המזון בכונה אין שולט בו לא אף ולא קצף ומוזונותיו מצויין לו בריוח ובכבוד כל ימיו, עת"ד. וכתב החיד"א (בפי' הזוהר פרשת ויקהל): סגולה להתעשר, לברך ברכת המזון בקול ושמחה. רמז לזה (משלי י, כב): "ברכת ה'", היינו ברכת המזון אשר היא מדאורייתא, "היא תעשיר", אך "ולא יוסיף עצב עמה".

ויש לבאר, מהו גודל הענין של ברכת המזון שהוא סגולה גדולה לפרנסה? והרי ודאי מבואר מזה, שאם ברכת המזון היא סגולה כ"כ גדולה, ע"כ ברכת המזון הוא ענין גדול עד מאוד, ובעזרתה"ת בהמשך נבאר קצת מגודל הענין של ברכת המזון.

טעם חיוב ברכת המזון

המשך חכמה ביאר הטעם לחובת ברכת המזון [באמת מפורש כן בהמשך הפסוקים] וז"ל, "צוה השי"ת שכשיאכל וישבע, יזכיר שם אלקים בתודה ויברכנהו ויזכור כי "הוא הנותן לך כח לעשות חיל" (להלן (ח) ומידו לוקח האוכל למלאות נפשו כי ירעב. וזה שאמר בסמוך (יב) "השמר לך פן תשכח וכו' פן תאכל ושבעת וכו' ורם לבבך ושכחת וזכרת וכו' כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל". הראה לנו טעם הברכה, שלא יקשיח לבבו מדרכי השי"ת ועדותיו, עכ"ל. הרי דעיקר הטעם לחובת ברכת המזון, הוא כדי שיבוא לידי ההכרה שכל מה שאכלנו הוא מאת השי"ת, ועל ידי זה יחזק עצמו בעיקרי האמונה בהשי"ת, ויאמין באמונה שלימה "שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים", מדבר גדול עד דבר קטן, ואין שום דבר בעולם שנעשה בלא הנהגתו ית'. וע"כ אין שום מקום לומר "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה", רק הכל הוא בהשגחת השי"ת, והוא הנותן לך כח לעשות חיל.

וכן איתא בדברי המדרש (פסיקתא זוטרתא): "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך - זה הפורק עול מלכות שמים אוכל בלא תפלה בלא ברכה", ע"כ. הרי חזינון שהתכלית בחובת ברכת המזון, וגם בכל ברכת הנהנין שאנו מברכים קודם האכילה, הוא לקבל עול מלכות שמים. ולבא לידי ההכרה, שכל מה שיש לנו בהאי עלמא, כולל ההנאה מאוכלין, הוא אך ורק מאת השי"ת, ואין עוד מלבדו.

וכ"כ מרן החפץ חיים (נפוצות ישראל פ"ז) וז"ל, "ועיקר הכל שיראה להתחזק במדת הבטחון ויושע עי"ו, כמו שנאמר: "קוה אל ה' ויושע לך". ואחז"ל: כל התולה בטחונו בהקב"ה הרי הוא לו מחסה בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר וגו'. והנה העצה לחזק נפשו בענין זה הוא שיתבונן תמיד על זמן העבר מימי חייו כמה עשיריות שנים היה עד כה ובחסד השי"ת לא היה חסר לו אפילו יום אחד מאכילה ושתייה ומלבוש וכדומה וא"כ מה לו לדאוג על זמן של להבא שאינו יודע מספר ימי חייו אפילו על יום אחד, מסתמא כשם שעזרו השי"ת ברחמיו עד כה יעזרו ג"כ מעתה ולהבא", עכ"ל. הרי שהתבוננות על פרטי חייו מתחילתם עד עתה, זהו מה שמביא לידי מדת הבטחון בה'. כשיבא לידי ההכרה שהשי"ת תמיד גומל עמו טובות עד אין סוף. וכשיודה להשי"ת על כל אותן טובות, בודאי יבטח בו באמת בלב שלם.

העולם נסתר מהנהגת השי"ת

ונראה לבאר יסוד זה, שהאופן לקנות מדת הבטחון הוא ע"י הודאה להשי"ת. דהנה העולם נוהג כמנהגו, ונוהג בהנהגת ה"טבע" – ונסתר מהנהגת השי"ת. וכתבו הספרים הקדושים דמלת "עולם" הוא משורש לשון "העלם", דהיינו, שהעולם הזה הוי העלם והסתר פנים, דכל דבר שנעשה בעולם הוא מהנהגת הקב"ה, אף אם לא נראה הנהגתו "בחוש". והשי"ת בדוקא עשה כן כדי להרבות שכר לעושי רצונו, דאילו היה נראה לעין כל השגחת הבורא יתב"ש, לא היה שום ניסיון להאמין בו ולבטוח בו. וע"כ העבודה מוטלת על כל אחד ואחד לבא לידי ההכרה, שכל הבריאה מונהגת בהשגחת השי"ת, הגם שאינו נראה כן לעין.

אין שום טבע

וכל זמן שאדם אינו מכיר שהשי"ת הוא "עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות", ומנהיג כל הנהגת הטבע, חסר לו בעיקרי האמונה. וכבר ידועים ומפורסמים דברי הרמב"ן (סוף פר' בא) שכתב וז"ל, "ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין רבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל בגזרת עליון", עכ"ל. כלומר, דכל עניני הנהגת חוקי הטבע, הוא ממש כמו הנהגת הנסים הגלויים. וכמו שבנס נגלה אי אפשר לומר שאינו מהקב"ה, שהרי אותה הנהגה אינה קיימת בחוקי הבריאה, ה"ה בכל הנהגת חוקי הטבע, צריך האדם להאמין שהכל הוא בהנהגתו יתב"ש ממש ואין שום כח כלל וכלל בחוקי הטבע לפעול כלום, אלא כל ההנהגה כולה בעולם הוי בהנהגת הקב"ה כמו נסים גלויים.

וזהו התכלית בהודאה להשי"ת, להבין, ולהאמין שכל הנהגת הטבע כולו הוא בהשגחת השי"ת. שהעולם נסתר מהנהגת חסדי השי"ת, וכל מדת הבטחון מיוסד על זה שאנו סומכין על מדת החסד של השי"ת, שהוא ית' גומל חסד חנם, אע"פ שאין אנו ראויים כלל וכלל. ורק מי שבאמת מאמין בהשי"ת שייך שיהיה בוטח וסומך על השי"ת.

ועבודה זו להכיר שהשי"ת מנהיג כל הבריאה, אינה רק בשעת ברכת המזון, אלא שייך שבכל פעולה ופעולה שהאדם עושה יחזק אצלו הכרה זו. למשל, מי שיש לו איזה כאב, כגון שחש בראשו, והוא עושה ההשתדלות המוטלת עליו ולוקח התרופה הנכונה, מה שצריך לאותו כאב. מה עולה בדעתו? האם יש כח לעצם התרופה לרפואתו? או שזהו רק ההשתדלות שהוא עושה, אבל הרפואה הוא אך ורק מאת השי"ת? ואם אחד באמת מתבונן בזה בשעה שעוסק בכל פעולה קטנה בכל עניני הנהגת העולם, ומכיר שזהו רק ההשתדלות, אבל האמת הוא שאין שום כח כלל לכל עניני ה"טבע", רק השי"ת הוא המנהיג כל הבריאה, והרפואה באה אך ורק מאת השי"ת. וכלפי שמיא, התרופה הוי ממש כמו "סוכריות", שאין בכחם לרפאות. ורק מצד חובת השתדלות צריך ליקח התרופה הנכונה. ואם יעלה על דעתך מחשבה זו, בודאי יהיה סיבה גדולה לבא לידי אמונה שלימה בהשי"ת.

תכלית הטעם שמברכים ברכות

הרמב"ם (ברכות פ"א, ה"ג) כתב הטעם מדוע מברכים כמה וכמה ברכות ביום וז"ל, "וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה כדי לזכור את הבורא תמיד אף על פי שלא נהנה ולא עשה מצוה", עכ"ל. הרי מפורש בדבריו, שטעם כל הברכות שאנו מברכים, כולם הם לתכלית זו – "לזכור הבורא תמיד". ולכל הפחות אנו מזכירים הבורא "מאה פעמים" בכל יום. והיינו משום שלהיות מאמין באמונה שלימה צריך לחזק עצמו בזה, כמה וכמה פעמים בכל יום.

בביאור סגולה של ברכת המזון

ועל פי הנ"ל יש לבאר שזהו העומק בהסגולה של ברכת המזון לפרנסה טובה, וגם שלא ישלוט בו שום "אף וקצף". שהתכלית בברכת המזון הוא לבא לידי אמונה שלימה בהשי"ת, שהוא ית' מנהיג כל הבריאה, והוא ית' נותן לחם לכל בשר, בחסדו ובטובו. ומי שמכיר בזה, ויאמין בהשי"ת ויבטח בו באמת, הרי הוא זוכה לברכה - כדכתיב (משלי כח, ט): "איש אמונות רב ברכות ואין להעשיר לא ינקה". ועוד כתיב (ירמיהו יז, ט): "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", הרי דמי שיש לו אמונה ובטחון בהשי"ת הרי הוא זוכה לברכה עד אין סוף, וזוכה להברכה דכתיב בקרא (משלי י, כב): "כי ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה".

לימוד למעשה:

האופן לחזק עצמך להיות מאמין בהשי"ת, הוא בהכרה שאין שום "טבע". והשי"ת הוא מנהיג כל הבריאה, הגם שנסתר ונעלם מלראות בחוש שהשי"ת הוא המנהיג – שנראה כאילו נוהג בהנהגת הטבע. וע"כ בכל פעולה שאדם עושה, בין פעולה גדולה ובין פעולה קטנה, צריך להתבונן שהשי"ת הוא המנהיג, וכל מה שהוא עושה הוא רק לקיים חובת השתדלות. וע"י זה בודאי יהיה מאמין בהשי"ת באמונה שלימה, ורק אח"כ שייך לבטוח ולסמוך בהשי"ת, שיגמול עמו חסד חנם!